

IV.- DISCURSO DE APERTURA DEL CURSO ACADÉMICO 2014-2015.

El 20 de Octubre de 2014 tuvo lugar el acto solemne de inauguración del curso académico 2014/2015. Y la ocasión resultaba extraordinariamente propicia para conmemorar el séptimo centenario del fallecimiento del más insigne de los mallorquines: Ramón Llull. Sus biógrafos consideran que puede situarse su fallecimiento en el año 1315, año en el que realizó su tercer viaje a Túnez –donde encontró el martirio–, ya que son de este año las últimas noticias que se tienen del mismo, consistentes precisamente en unos libros datados en dichas tierras.

El acto contó con la interesantísima lección inaugural dictada por el Lulista y Académico Antonio Monserrat Quintana, experto en conocimientos lulísticos y autor de una obra dedicada a la visión luliana del mundo del Derecho.

El título de la conferencia daba pie para realizar un repaso de la época de Ramón Llull, llegándose a la conclusión de que la corrupción, lamentablemente, no ha dejado de ser una lacra que siempre se ha encontrado en la historia de la humanidad. Y, en este sentido, los textos del Doctor Iluminado no pueden ser más relevantes, ya que en los mismos aparecen diatribas constantes en contra de las profesiones más relevantes como jueces, abogados y médicos, no escapando tampoco de la severa crítica luliana los mercaderes, los plateros y los juglares; y no librándose ni siquiera de la misma la figura de los reyes y príncipes. El

conferenciante fue desgranando, una tras otra, las diatribas lulianas en desmérito de quienes desempeñan dichos cargos y profesiones y no obran debidamente.

También se expusieron en el discurso los remedios lulianos para tanto mal, orientados a la consecución de la justicia y de la libertad, pero una libertad orientada hacia el Derecho y la virtud, pues la verdadera libertad siempre será esclava de la verdad.

La portentosa imaginación de Ramón Llull le llevó incluso a propugnar una especie de “Societat de Nacions” como manera de conseguir la paz entre los pueblos del orbe.

Resulta, por todo lo expuesto, una satisfacción insertar a continuación, para solaz del lector, este interesante discurso.

CORRUPCIÓ I REGENERACIÓ SOCIAL EN TEMPS DE RAMON LLULL.

Antoni Monserrat Quintana

Agraesc molt al President de l'Acadèmia, Dr. Miquel Masot, l'honor que em va conferir quan –amb el beneplàcit de la Junta de Govern– m'encarregà aquest discurs inaugural del nou Curs 2014-2015, que coincideix amb el 7e centenari de la mort del Benaurat Ramon Llull. Aquesta circumstància explica també l'elecció del tema.

“... /...
cómo a nuestro parescer
cualquiera tienpo pasado
fué mejor”

Aquestes paraules de Jorge MANRIQUE (1440-1478) a les *Coplas a la muerte del Maestro de Santiago don Rodrigo Manrique*¹ són una temptació constant. Sempre surt el dubte de si el que passa avui en dia no és pitjor que uns idealitzats temps d'una *Arcadia felix*, a ón tot era joia, pau, justícia i totes aquelles virtuts que fan una societat pròspera en la *tranquillitas ordinis* que dona la agustiniana *pax omnium rerum*².

¿Son els nostres dies pitjors o almenys semblants als de Ramon Llull? No sé què dir-vos, però tenc l'impressió de que el nostre Beat hagué de viure una època bastant més complicada que la nostra.

No és moment ni tenim temps de esmentar tots els grans problemes i dificultats que es produeixen durant la vida de Ramon Llull (1233/1234?-

1.- *Coplas...*, n. 1.

2.- Sant Agustí d'Hipona: *De civitate Dei*, XIX, c. 13, 1.

1315/1316?)³. Però bastarà al nostre propòsit evocar que, en vida de Llull hi hagué no menys de 18 papes⁴, entre ells el molt singular Celestí V^e (1294), el franciscà Pietro del Morrone, que, adelantant-se a Benet XVI, va dimitir del seu càrrec per –com aquest darrer– dedicar-se a la vida eremitana, amb gran repercussió en tots els cristians del seu temps. Ja sabeu que Llull es va inspirar en ell quan redactà el *Blanquerna*.

Per tal de comprendre la divisió de criteris pròpia d'aquesta época, i seguint amb Celestí V^e, seria suficient recordar que DANTE, nascut probablement al 1265 i mort el 1321, i per tant contemporani de Llull, a pesar de la canonització d'aquell (ocorreguda el 1313), a *La Divina Commedia* el situa a l'infern, i no una, sinò dues vegades: Vet-ací les cites, que me semblen bé interessants:

*Poscia ch'io v'ebbi alcun riconosciuto
vidi e conobbi l'ombra di colui
che fece per viltá lo gran rifiuto.
Incontanente intesi e certo fui
che questa era la setta de' cattivi
a Dio spiacenti ed a'nemici sui*⁵

I a un'altre indret:

*Lo ciel poss'io serrare e diserrare
come tu sai; pero son due le chiavi
che'l mio antecessor non ebbe care*⁶.

I com oblidar el gravíssim atentat d'Anagni, del que va esser víctima Bonifaci VIIIe, (en boca del qual posa el Dante les paraules acabades d'esmentar), el 8 de setembre de 1303, en que els sicaris de Philippe le Bel, Guillaume de Nogaret i Sciarra Colonna abofetejaren el Papa i el sotmeteren a injúries i vexacions de tot tipus?⁷.

3.- Sobre aquesta qüestió, vegeu una més àmplia exposició a la meua obra *La visión luliana del mundo del Derecho*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1987, pp. 13-24.

4.- Aquests Papes son: Gregori IX (1227-1241); Celestí IV (1241); Innocenci IV (1243-1254); Alexandre IV (1254-1261); Urbà IV (1261-1264); Climent IV (1265-1268); Sant Gregori X (1271-1276); Innocenci V (1276); Adrià V (1276); Joan XXI (1276-1277); Nicolau III (1277-1280); Martí IV (1281-1285); Honori IV (1285-1287); Nicolau IV (1288-1292); Sant Celestí V (1294); Bonifaci VIII (1294-1303); Benet X (1303-1304); i Climent V (1305-1314), perquè el seu successor, Joan XXII no regnà fins al 1316, ja probablement mort Ramon Llull.

5.- *La Divina Commedia, L'inferno*, c. 3, 58-64.

6.- Es refereix a Bonifaci VIIIe, successor de Celestí V^e: *ibid*, c. 27, 103-106.

7.- Sobre aquest conegut incident, vegeu, *ad exemplum*, ADAO DA FONSECA, Luis: *La Cristiandad Medieval*, Tom Vè de *Eunsa Historia Universal*, Pamplona, 1985, p. 436; ORLANDIS, José: *El Pontificado Romano en la Historia*, Palabra, Madrid, 1996, pp. 149-150; DACIO, Juan: *Diccionario de los Papas*, Barcelona, 1963, p. 114.

¿Quina era la situació a l'entorn occidental conegut?

Pel que fa a Italia, podem llegir el que també diu DANTE:

*Ahi, serva Italia, di dolore ostello,
nave senza nocchiere in gran tempesta
non donna di provincie, ma bordello*

És a dir:

*Ah, Italia esclava, alberg del dolor
nau sense pilot en gran tempesta
no senyora de províncies, ans bordell*

I més envant:

*che le città d'Italia tutte piene
son di tiranni, ed un Marcel diventa
ogni villan che parteggiando vene⁸*

Que podem traduir, amb gran interès per la nostra situació actual:

*Que les ciutats d'Italia son totes plenes
de tirans, i un patrici romà es torna
qualsevol vil home que entra en un partit*

Deixarem de costat les lluites interminables entre l'imperi germànic i el papat; les creuades; les invasions mongòliques que posaren en perill d'extinció civilitzacions senceres⁹.

¿I qué succeïa a les nostres illes? Passat el regnat mallorquí de Jaume I (1229-1276), el seu fill Jaume II (1276-1311), gran protector i amic de Llull, al 1279 es declarà feudatari forçat del seu germà Pere el Gran. Acte seguit, Alfons II el Liberal, fill de l'esmentat Pere el Gran, s'apoderà de Mallorca l'any 1285, cremant vius –en prova de germanor– els famosos i canonitzats pel poble *Cabrit i Bassa*; i conquerí Menorca (1287). Jaume II d'Aragó, fill d'Alfons II el Liberal, retornà les Balears a Jaume II de Mallorca el 1298, essent aquest darrer succeït pel seu fill Sanç (1311-1314), que, havent mort sense fills, fou succeït per el malaurat Jaume III, nebot de Sanç (1324-1349), el qual es casà amb Constança, germana del nou Rei d'Aragó, Pere el Cerimoniós, net de l'anterior rei d'Aragó, Jaume el Just. Aquest Pere el Cerimoniós no ho devia esser tant, perque, malgrat fossin cunyats, es va

8.- *La Divina Commedia, Il purgatorio, Cant 6, 76 i 124.*

9.- Vegeu Jordi GAYÀ: *Ramón Llull en Oriente (1301-1302): circumstancies de un viaje*, a "Studia Lulliana", Vol. XXXVII, 1997, n° 93, pp. 25-78. Sobre els mongols, vegeu també l'article: *Khans*, a "National Geographic", February 1997, pp. 2 ss. *Vide* així mateix, la nota de Bonner, n° 58, al *Fèlix*, "Obres Selectes de Ramón Llull", Volum II, Mallorca, 1989, p. 65.

permetre arreballar violentament al pobre Jaume III, Mallorca (1343), Menorca, Eivissa, el Rosselló..., fins a l'acte final de la batalla de Lluçmajor, a la que el nostre darrer rei va ésser escapçat, en combat contra les tropes comandades pel governador Gilabert de Centelles¹⁰ i Rimbau de Corbera, el 25 d'octubre de 1349. Felixment, el nostre Beat ja havia mort feia més de trenta anys.

¿Hi havia corrupció en els temps de Llull? Vistes les fonts de que disposam¹¹, molta.

Així, començant per el gran Rei Jaume I el Conqueridor, basta veure les disposicions que va atorgar respecte de l'important càrrec de *Veguer*, paraula que vé de *vicarius comitis*, o representant del comte (en particular, del Comte de Barcelona), amb autoritat sobre un o alguns *vicus*, ciutat de certa importància, similar al *Corregidor* castellà. El seu territori era la *vegueria*, i fou suprimit pels Decrets de Nova Planta de Felip V^è, que va imposar els *corregidores* a tot el territori espanyol.

Doncs bé, a les *Constitutions de Cathalunya* podem llegir coses com les següents:

Manam fermament ésser observat, que Veguer no tenga en sa companya servidors Ladres, o Homens culpables, o diffamats, ni gos aquells trametre per sa Vegaria¹².

O bé:

No resmenys manam ésser observat, quels nostres Veguers no venan la Iustitia, ne prengan res de algu, perço que no façan Iustitia¹³.

I, finalment, en un exemple de *autoregulació ètica*, que diriem avui:

Statuim, e atorgam, que nos, per instituir Veguer, no rebam preu, o prestec algu¹⁴.

Sempre en vida de Llull, trobam també disposicions semblants de Alfons II el Franc o el Liberal, net de Jaume I, que, com hem vist, s'havia fetes seves Mallorca i Menorca entre 1285 i 1287.

Es veu que les mesures respecte dels Veguers del seu avi no havien estat suficients, perquè, també llegim a les *Constitutions de Cathalunya*

10.- ¡I aquest senyor, té un carrer dedicat al seu nom a Palma!

11.- N.B.: Hem mantingut la grafia original de les fonts documentals utilitzades.

12.- Jacme primer en Barcelona, Any MCCXXVij, Cap. Xj, *Constitutions de Cathalunya*, 1, 48, 4.

13.- *ibid.*, Cap. Xij, *Constitutions...*, 1, 48, 5.

14.- *ibid.*, Cap. Xiiij, *Constitutions...*, 1, 48, 7.

mandats com:

*Statuim, e ordenam, que algun Official no gos pendre servey de algu, sino solament de menjar, e de aquell poca cosa, e si ho fara, que encontinent perda lo Offici, e que li sie imputat, axi com a furt*¹⁵.

I per si no ho havíem entès:

*Ordenam, e stablim, que algun Veguer, Saig, o altre Official no puxa fer acapte, e si ho fa, que pac lo doble*¹⁶.

I, finalment, encara durant el regnat d'aquest rei:

*Ordenam... que si algun Veguer, Balle, o Cort, o altre Official nostre, diners, o altres cosas en poder seu comanadas, o secrestadas per raho de son Offici, despendra, o convertira en tot, o en part en usos nostres, o seus propis, o de altre, que tot allo que haura rebut, o despes, o haura fet pendre, despendre, o convertir en dits usos, haja de restituir en doble encontinent, e que en ningun temps tenga Offici nostre*¹⁷.

És a dir: malbaratar cabals públics, o deixar-se subornar, es castigava amb la pèrdua de l'ofici, tant l'actual com qualsevol futur, i, a més, amb multa del doble de la quantitat rebuda.

Disposicions anàlogues, bèn interessants, es troben també a les *Leges Palatinae* o *Lleis Palatines*, de Jaume III de Mallorca, promulgades el 9 de Maig de 1137, ja mort Ramon Llull, raó per la qual nomès extraurem que, en relació als *Escrivans de comptes*, es diu:

*També estatuim que dit escrivà dels comptes, baix de la pena de perdre el seu ofici, no s'atrevesqui a intentar treure cap suma de diners, per a ninguna necessitat o raó, si no és per exercir degudament el seu ofici, ni tampoc prestar-la a algú, baix la pena de perdre la seva paga d'un any, a més de la paga dels tres mesos pròxims. Per tant, sobre aquestes coses, es comporti cautament i amb discreció*¹⁸.

15.- Alfons Segon en la Cort de Montso, Any M.CC.LXXXViiiij, *Constitutions...* 1, 67, 2.

16.- *ibid.*, *Constitutions*, 1,67, 6.

17.- Alfons Segon en la Cort de Montso, Any M.CC.LXXXViiiij, *Constitutions...* 1, 67, 2.

Més envant, a les mateixes *Leges Palatinae*, Jaume III, havent avisat dels perills del favoritisme, de l'alabança adulatòria i dels dons materials com a motius per a la prevaricació, sentència:

*l'oferiment, i molt més la recepció d'obsequis és la corca del règim*¹⁹.

Però, entenent que potser tanta prohibició podria esser massa exigent, afegeix:

*concedim als nostres consellers que, segons la norma que segueix, puguin rebre solament comestibles, amb la condició que allò que acceptin d'una sola persona no superi la suma de 20 sous de moneda corrent en l'any i en el territori en què s'hagi realitzat el judici*²⁰.

Interessa destacar ara mateix que Llull, contrari a la pena de mort (especialment en el que fa als heretges o als infeels), la considera justa i apropiada per els malbaratadors dels cabals públics:

Esdevench se que un seu batle... se corrompe per diners, e feu malvat regiment en son offici, sens que lo rey no n sabia res...

*Com lo rey sabe la malvada captinença de son batle, ell fo molt irat contra ell, e feu lo molt greu turmentar e morir, e tot quant havia haut de les gents lurs feu retre*²¹

Fins aquí, algunes disposicions legals per tal de combatre la corrupció.

Passem ara a les descripcions pràctiques, que Ramon LLULL ens pinta amb vius i dramàtics colors.

Corrupció a l'Administració de Justícia: els jutges i els advocats.

Segons Llull, la funció del jutge és *jutjar veritat*, de la mateixa manera que la dels advocats és *raonar veritat*²². Veritat que ha de coincidir amb la veritat material, no la merament formal. Aquesta veritat l'ha de cercar el jutge amb la més ampla independència, que no pot esser pertorbada ni tan sols amb ordres emanades directament del rei.

19.- *Lleis Palatines*, cit., p. 110.

20.- *ibid.*, p. 114.

21.- *Felix*, 8ª part, Cap. LXVIII.

22.- *Libre de Contemplació en Deu*, Cap. 114, nn. 14 y 20.

Naturalment, per complir aquestes nobles funcions, el jutge ha de ser home virtuós i estudiós, i, remarca Llull, ha de prestar especial atenció a combatre la *gola*²³.

Juntament amb la gola i l'ignorància, Llull considera que el pitjor vici dels jutges –molt habitual al seu temps, segons afirma repetidament– era la venalitat, el suborn i la prevaricació per doblers.

En una descripció entre tràgica i còmica, Ramon Llull ens descriu uns dels mètodes utilitzats pels jutges: demanar pagaments tant a una part com a l'altra; i, quan han tret tot el que podien, per tal d'aconseguir-ne més, suspendre el dictat de la sentència, facilitant així la col·laboració dels advocats d'ambdues parts, de tal manera d'arribar a una composició extrajudicial que permeti que aquests darrers i el jutge quedin ben satisfets amb els doblers tan injustament recaptats²⁴.

Al capítol 114 del *Libre de Contemplació* hi trobam una descripció tremenda dels vicis principals dels jutges, compartits amb els *avocats*: ignorància, bogeria, beneïtura, amor als luxes, a l'ostentació i a tota injustícia, de tal manera que resulta vertaderament estrany trobar un jutge bo que cerqui la veritat en els plets: *Qui podia atrobar vertader jutge e vertader avocat, molt faria... com en offici de jutge e d'avocacio age menys de bons homens e de vertaders que en altre offici... benhaurats son, Sènyer, aquells jutges e aquells advocats qui no s'corrompen ni s'torsen per diners ni per precis ni per nulles altres coses*²⁵.

I no era per ignorància, ni per peresa, perquè, *null mestral ne official no treballa tant, ..., en son offici com los jutges e ls advocats fan en lur offici*²⁶, però, ¡ai!, *los jutges e ls advocats, ..., en lo comensament de lur estudi aprenen ab entencio que jutgen veritat e que raonen veritats: e puxes com an apresada la sciencia de dret, ells ne fan tort, e jutgen e raonen contra veritat*²⁷.

Per aquest motiu, *més valria a hom jutge o avocat leal menys de letres, que fals qui sabés moltes letres*²⁸.

¿Com usen de la llibertat els jutges i els advocats? Respon Llull:

En tot lo mon, Sènyer, no veg negun offici tan vil ni tan

23.- *Arbre de Ciència*, Setzena Part, *De l'Arbre qüestionial*, III, 7, 10.

24.- *Libre de Contemplació en Deu*, Cap. 114, n. 13.

25.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 114, n. 9.

26.- *ibid.*, n. 12.

27.- *ibid.*, n. 14.

28.- *ibid.*, n. 18.

àvol com es offici de jutge e d avocacio: car la franca volentat que han, aquella venen; e lurs paraules e lurs pensaments veem, Sènyer, que venen; e cogitaments e remembraments e tota lur discreció venen per diners²⁹

Amb aquesta conducta, s'assemblen... ¡als ases i a les altres bèsties domèstiques!:

e per açò com a bestia ligada que hom mena lá on se vol, axí, Sènyer, los fa hom dir tot so que s vol, e ls mena hom lá on se vol³⁰.

I ¿quins son els principals ajudants per tal de fer aquestes feines corruptes? Els falsos testimonis:

... en dret està que los jutges no dejen jutjar si no per vertaders testimonis; mas per la falsía e l engan qui es en los malvats jutges e en los malvats avocats, los testimonis qui dien veritat reprenen e contradíen per tal que no jutgen seguons veritat: e reeben falses testimonis per tal que sien escusats a jutjar falsament³¹.

Los falses testimonis... veem que s corrompen per diners e per loguer que hom los dona. On, per l engan quel s falses testimonis fan e per l engan qui es en los malvats jutjes e avocats es corruput e torbat tot lo mon³².

El bé que poden fer al poble els jutges i els advocats és molt gran; però també ho és la pertorbació i el perjudici que malauradament fan la majoria d'ells:

Si ls jutges e ls avocats eren homens de veritat e homens qui amassen bones obres e que no s corrompessen per nulla re, ells son homens qui molt de be e d endressament poden donar als pobles en la major partida. Mas per so car ells son homens mals en la major partida e de mala entencio, no son neguns homens per que l poble sia tan torbat com es per ells³³.

I no és que els vagi malament amb les seves mangarrufes, i així,

29.- *ibid.*, n. 11.

30.- *Libre de Contemplació en Deu*, Cap. 114, n. 11.

31.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 114, n. 5.

32.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 114, n. 6.

33.- *ibid.*, n. 7.

Negun jutge ... no veg qui sapia jutjar en sos membres, que té ornats de bells vestiments e [s'assacia de menjars] delicats e de diverses sabors³⁴.

No els manca res:

Los jutges e ls advocats veg anar... cavalcant en bells palafrens e en bells muls e mules, e veg los anar ben vestits, e veg lurs lits molt nobles, e veg los menjar molt delicadament.

mentre que

els pobres veg ... plorar e entristir e enmalautir per los engans e les injuries que prenen per falses jutges e per falses advocats³⁵.

El seu predicament públic és gros –naturalment, entre els privilegiats socials–:

Los jutges e ls advocats veg... qui son amats e honrats e preats e loats per los prínceps e per los alts barons e per los homens rics...

No és igual la visió que d'ells tenen els més desfavorits:

mas per los homens pobres e per los homens mesquins e despoderats veg que son malvolguts e blastomats e ayrats³⁶.

De totes maneres, el negoci de la corrupció judicial i advocacil al capdavall no resulta ésser massa profitós:

En tot aquest mon no veem neguns homens que tants ne muyren a mala mort com fan jutges e advocats; car tot dia veem que moren a mort sobtana, en la qual no ls leu confessar ni clamar mercè. On, beneyt siats vos, Sènyer, car molt se demostra la vostra sentència ésser dreturera; car pus ells per diners venen lurs paraules a dir falsies e lur enteniment a cogitar e a tractar engans, raó es que a la mort ajen defalliment de paraules e d'enteniment³⁷.

34.- *ibid.*, n. 16.

35.- *ibid.*, n. 26.

36.- *ibid.*, n. 25.

37.- *ibid.*, n. 10.

Metges i altres professionals sanitaris.

Però no penseu que tot han d'esser planys i queixes contra els jutges i els advocats. També reben els metges i, fins i tot, els apotecaris.

Los metges del cors veem ... qui van ben vestits e be encavalcats, e veem que ajusten riquès e tresors...

¿I com ho fan, ens podem demanar? Molt senzill:

... dels grans engans que fan a lurs malautes, los quals enganen en totes maneres; car ells se gaben [se les donen] de conèixer la malautia, la qual no conexen; e ells alonguen ... als malautes lurs malauties per tal que major loguer n ajen³⁸.

Tot això amb la inestimable col·laboració dels **apotecaris**:

e ls donen als malautes exarobs e letovaris e altres coses, per tal car han lur part en lo guany que fan los especiayres [apotecaris] en les coses que venen als malaltes³⁹.

Tampoc prediquen amb l'exemple, més bé utilitzen els malalts com a conillets de laboratori:

Nos veem que metge esprova en lo malaute les bevendes e los exarobs e los letovaris⁴⁰, e en sí metex neguna d aquelles coses no vol esprovar, ans se n guarda molt be⁴¹.

I quan la cosa no va, la culpa sempre és del malalt mateix, mai del metge:

con han errada lur metgia sempre s en tornen sobre lo malaute, e reprenen lo e dien li que ell no està en dieta ni no ls diu veritat de la malautia. On, com ells deurien esser blasmats e repereses de la errada que han feta en lo malaute, e ells blasmen e reprenen lo malaute qui mal no mer [que és innocent]⁴².

38.- *Libre de Contemplació en Deu*, Cap. 115, 10.

39.- *ibid.*, n. 10.

40.- *lletovari m* : Preparació farmacèutica feta amb pòlvores, polpes o altres materials, barrejades amb mel, xarop o un altre component, tot formant una massa pastosa (Font: *Diccionari específic dels substantius i dels adjectius del «Tirant lo Blanc»*, II, Diccionari (A-L), Tesi doctoral d'Eduard Baile López, Universitat d'Alacant, Alacant, Abril 2013.

41.- *ibid.*, n. 13.

42.- *ibid.*, n. 11.

¿Quines seràn les causes més fonamentals dels desastres mèdics?

Llull respon que són dues; la primera és l'ignorància supina:

La ocasió... per que la art de medicina se corromp pus fort e s afolla, es per dues coses: la primera, per ignorancia dels metjes que la malautia no conexen, ne les coses qui son necessaries a curar la malautia no saben, ne no saben atemprar les quantitats de les qualitats contraries...

I la segona es pitjor:

l altra occasio es per so car los metges no han ordenada entencio a usar de la art de medicina; car la primera entencio que ells han a usar de la art de medecina, es per tal que ajusten riquès e que sien tenguts per bons metjes⁴³.

Sobre tot, volen ser rics i poderosos, i famosos, però sense massa feina ni molèsties:

Los metges... veem que sanen e guarexen los malautes, per tal que ajen dels malautes loguer e guardó per lo qual ajen de que pusquen viure... però no volen venir als malautes, tro que hom los demana o ls tramet misatge Això sí, quan arriben al malalt els metges generalistes “conexen la malautia per urina e per pols”⁴⁴, mentres que els metges de cerurgia ho fan d'una altra manera:

Lo cirurgià veg... que ajusta de les erbes e que n fa enpastre e polvores, e puxes posa les en les nafres dels malautes⁴⁵.

Al principi, els metges solen confiar en que tot anirà bé, però a la fi l'assumpte canvia una mica:

En lo comensament de la malautia... los metges se confien en lur sciencia, e afermen que ells guarrán los malautes. Mas con ve a la fí, Sènyer, e ells veen que lur saber no ls basta a guarir lurs malautes, e ells recorren a vos, e dien que ells no poden guarir los malautes ne no y pot negú dar consell, de vos en fora⁴⁶.

43.- *ibid.*, 18.

44.- *ibid.*, 23, 24.

45.- *ibid.*, 21.

46.- *ibid.*, 14.

Resumint, la medicina és una aventura, això sí, ben cara:

En tot lo mon... no veg neguna sciencia ni neguna maestría en que hom obre tant a aventura con fa hom en feyca [medicina]. I la prova és clara: E que assò sia ver... en los metges se prova en so que s desacorden e s contrasten sobre lo malalte. On, la malautía es una, e les opinions dels metges son diverses. On, lo contrast dels metjes... significa que ells no han conexenca de la malautia⁴⁷.

En definitiva, val més no anar de metges:

per assò... moren més homens per los metjes que no n guarexen: per que m par... que la cura que ls metjes fan es més perillosa que segura⁴⁸.

Els mercaders.

No tot han d'esser els juristes i els metges els acusats de corrupció. També n'hi ha per els mercaders, encara que no tots.

Los malvats mercaders, Sènyer, veem que en so que compren e que venen, que meten vostre nom en lur boca, jurans vos, per tal que pusquen per lo fals sagrament enganar los homens a qui venen o de qui compren⁴⁹.

En resum, que juren en fals sense cap problema.

En totes quantes mercaderies veem en est seggle, en totes veem que ha engans e maestríes e decebiments de gents per raó de los falsos mercaders qui les tracten e les menejen e les falsejen. On, tot est engan se fa per so car volen comprar a bon mercat e volen vendre a carestía⁵⁰.

I no deixa d'esser curiós que els malvats mercaders, *qui ajusten riquès e vicis*, és a dir, es fan rics amb males arts, *son en lo mon tenguts per savis e per certs mercaders; e aquells son loats per les gents*, mentre que els mercaders honrats, *son en est mon tenguts per nescis mercaders e per pecs* ^{51 i 52}.

47.- *ibid.*, 16.

48.- *ibid.*, 17.

49.- *Libre de Contemplació en Deu*, Cap. 116, 23.

50.- *ibid.*, 25.

51.- *Pec: beneit, estúpid*.

52.- *ibid.*, 27.

Dins el gremi dels *mercaders* també hi podem incloure els **argenters**:

Nos veem que ls falses argenters e ls falsos moneders, que fan encamarament⁵³ en l argent e en l aur, e mesclen coure e lautó, e donen los color e forma d aur e d argent, per tal que pusquen enganar la gent⁵⁴.

Una especialitat curiosa la constitueixen els **drapers**. ¿I què fan aquests? Molt senzillament, *els drapers fan [los embans⁵⁵] per ço que haja tenebres en l obrador e hom no pusca bé veer la color dels draps... la lugor del sol [és] tolt per los falses drapers qui enganen los homens qui d ells compren los draps⁵⁶.*

Els corsaris.

Aquests *professionals* son d'una pasta especial:

ells son los pus malvats homens e ls pus dissoluts qui sien en tot lo mon⁵⁷ i nulls homens no traen tant mal com ells fan⁵⁸.

Els joglars.

Ara arribam a una espècie, aparentment inofensiva, però que guarda molts de perills. El que avui en dia anomenariem com a *cantautores*. Els joglars. I ¿què passa amb ells?. Idò que, *la art de juglaria comensà en vos [Dèu] a loar e en vos a beneyr... però, altra vegada ¡ai!, en nostre temps tota la art de juglarias es mudada; car los homens que s entremeten de sonar estruments e de ballar e de trobar, no canten ni no sonen los instrument, ni no fan verses ni cansos si no de luxuria e de vanitats d aquest mon⁵⁹.*

Malgrat aquesta mala *mudança de l'art de juglaria*, son *escoltats e demanats e apellats e volguts e amats⁶⁰*. Talment els i les actuals fans dels ídols del pop.

53.- *encamarament*: mescla.

54.- *Libre de Contemplacio...*, Cap. 122, 4.

55.- *Embà*: Cos que surt horitzontalment fora d'un mur (*Diccionari Català-Valencià-Balear*).

56.- *Blanquerna*, 76, 4, 5.

57.- *Libre de Contemplacio en Deu*, Cap. 117, 5.

58.- *ibid.*, 4.

59.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 118, 1, 2.

60.- *ibid.*, 4.

Si observam com viuen, no'ls va gens malament:

Los juglars mentiders e malparlers veem qui van vestits de vestidures reyals, e menuguen davant los prínceps de les nobles viandes que ls prínceps menuguen... Als juglars veem que son donats cavalls e palafrens e enaps⁶¹ d'argent e nobles vestiments e diners d'aur e d'argent e d'altres rics dons⁶².

És meravella que sien tan estimats i valorats, perquè nos veem que per so que ls juglars fan e dien, que son contensons e guerres e baralles enfre ls prínceps e ls cavallers e ls pobles. E per los juglars son dones desmaridades, e punculles corrompudes e ensutzades⁶³.

Ara bé, el perill més gros ve quan arriba la fosca:

On, los juglars... no tan solament los abasta lo dia a fer mal e a tractar, que encara volen fer mal de nits, on totes coses an occasio que posen...

I ¿què fan de tan dolent les nits?:

Los juglars veem que de nits van sonant los estruments per les places e per les carreres, per tal que moven lo coratge de les fembres a puteria, e que fassen falsia e traicio a lurs marits⁶⁴.

També son un greu risc per l'estabilitat social i la pau entre les nacions:

Los malvats juglars veem esser maldígols e malmescladors enfre un príncep e altre, e enfre un baro e altre; e per la mala fama que sembren los juglars, e per l'oy⁶⁵ e la mala volentat que engenren enfre ls alts barons, per so veem destruir emperis e regnats e comdats e terres, viles e castells⁶⁶.

Tot el que els fa sumament perillosos:

en tot lo mon no veg ninguna art tan vil com art de juglaría: e assò esdevé per so car los juglars son los pus enujosos homens e ls pus proxòvols e ls pus mentiders e ls pus reprenedors que neguns homens qui sien en tot lo mon

61.- *Enap*: vas

62.- *ibid.*, 25, 26.

63.- *ibid.*, 7.

64.- *ibid.*, 8.

65.- *oy*: odi.

66.- *ibid.*, 9.

*E doncs, ¿quals homens fan tant de mal en est mon com juglars?*⁶⁷.

Però, curiosament, com ha passat sempre en l'Història,

*Tota la ocasió per que ls juglars... son mentiders e reprenen so que faria a loar e loen so que faria a rependre, esdevé per raó dels malvats prínceps e dels necis rics homens qui amen so qui es fals e an en oy so qui es ver; car per esta mala manera que ls juglars conexen en los prínceps e en los grans senyors, prenen manera de mentir, e van per aquella manera que ls prínceps e ls grans homens amen i volen*⁶⁸.

En resum, els prínceps i els personatges importants s'estimen més que els afalaguin que no qu'els diguin les veritats. Així anava ... ¡i així va!

Víctimes de la corrupció.

En el repàs de les diverses professions i oficis, Llull destaca, sobre tots, com a especialíssimes víctimes de la corrupció i dels abusos dels poderosos, als pagesos o llauradors, que son els que més desig tenen de pau⁶⁹, i que, en canvi, son els qui més pateixen.

*En tot lo mon no veem que neguna art ni negun offici sia a hom tan necessari con la art dels lauradors: car si lauradors no eren, null home no viuria*⁷⁰.

Però, en contrast amb aquesta cabdal importància dels agricultors, resulta que

*gran maravella me do com pot esser que ls lauradors son los pus avilats homens e ls pus injuriats e ls menyspreats de tot lo mon... car los reys e ls cavallers los roben e ls forsen e ls meten en guerra, on los fan murir e perdre tot quant an, e ls talen e ls destroexen lurs blats e lurs vinyes e lurs plantes, e ls cremen e ls enderroquen lurs albercs...*⁷¹.

Com sempre, les víctimes de totes les èpoques, son els pobres:

los mesquins de pobres qui per amor de vos demanen, los

67.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 118, 9.

68.- *ibid.*, 12.

69.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 121, 21.

70.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 121, n. 17.

71.- *ibid.*, 18.

quals desijen que poguessen aver de les viandes ... aquells veem estar fora del palau, vestits de vils draps romputs, e son morts de fam e no es qui ls obra la porta ne qui bella cara ls fassa ni bon respot...

als mesquins de pobres ... son donats vils dons, car amb una mealla⁷² o ab una poca pessa de pa o ab una vestidura rota los cuida hom satisfer a lur gran pobretat...⁷³.

El reis i els prínceps.

El temps passa, i mos hem d'anar acostant a la cimera de l'organització social: el Rei.

¿Quina és la funció principal i la raó d'esser del rei? Llull ho té ben clar, i ho posa en boca d'un bon Rei, que, contestant a les preocupacions expressades per la Reina, perquè no tenien descendència, li diu:

Reina, la raó per la qual som a l'offici de rei, no és per que tenga fill que sigui rei, ans és per que jo regni com a rei i faci justícia i pau en ma terra...⁷⁴.

Llull entén que qualsevol desviament d'aquesta funció de justícia i pau és corrupció de rei, i porta molts de mals al seu poble.

Aquestes desviacions –vertaderes corrupcions– son, entre altres, les següents:

- a) La ociositat, qu'el porta a passar els dies jugant als escacs: *molt de be se perdia en la ociositat del rey, e molt de mal s en seguia⁷⁵.*
- b) La caça (¿vos sona?): *Lo rey de qui vos parlats ha pres altre offici que no es de rey, car ell se es sotsmes a encalçar les besties salvatges, per les quals no es rey⁷⁶.*
- c) La convocatòria de reunions i corts inútils, en les que més que resultats pràctics, es persegueix malgastar i ostentar⁷⁷.
- d) El suborn passiu, (propi o improp, diríem avui): *alcuns de los reys per*

72.- *mealla*: petita moneda.

73.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 118, 25, 26.

74.- *Felix*, 1ª part, Cap. VI, Obres de R.L., Vol. III, Palma de Mallorca, 1903, p. 40.

75.- *Felix*, 1ª part, Cap. XII, Obres de R.L., Vol. III, ..., p. 79.

76.- *Felix*, *ibid.*, p. 76.

77.- *Felix*, 7ª part (*Libre de les Bèsties*), Cap. V, p. 232-233.

*una poca de moneda se corrompen en lur sentència*⁷⁸, la qual cosa succeeix com ama mes diners que justícia⁷⁹.

- e) L'abandonament de funcions i submissió a un *valido*: *Lo foll rei és sots més d'algun vil home*⁸⁰.
- f) Els mals consellers : *Demanà l'ermità al rei de quals hòmens havia major paor. Dix lo rei que neguns hòmens li podien tant de mal ni d'engan fer, com aquells de son consell ; e adoncs l'ermità dix al rei que no hagués hòmens en son consell negligents, indiscrets, cruels, ergulloses, envejoses, e sobre tots esquivàs més home avar que altre home, car home avar fa totes coses per diners*⁸¹.

Totes aquestes desviacions i abusos dels reis, incomplint el seu deure de cercar la pau i la justícia, fan la màxima corrupció, ja que *malvat príncep és mort e destrucció de son poble*⁸².

No és, doncs, d'estranyar, que a la pregunta : *Infern, ¿has beguda sang de rei ?*, la contestació sigui : *Paràis, tot n'estic vermell*⁸³.

No ens pot sorprendre aquest estat desastrós de la cosa pública, perquè, ja AGUSTÍ D'HIPONA va deixar escrit que:

*Remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia?*⁸⁴.

Es a dir, si es lleva la justícia, què son els regnes més que grans estols de lladres?

Algunes receptes de Ramon Llull.

Davant aquest panorama esgarrifós, ¿quines són les *receptes* de Ramon Llull? No les podem donar totes, però intentarem mencionar-ne algunes.

Educació.- En primer lloc, Llull pensa a l'educació dels infants i els joves. Tant seriosament es va prendre aquesta tasca, que —com sabeu— va redactar un llibre molt complet per l'instrucció, sobre tot moral i religiosa, del seu propi fill: la *Doctrina Pueril*. D'entre els molts de consells que

78.- *Libre de Contemplació...*, Cap. 38, Obres de R.L., Vol. II, Tom I, Mallorca, 1906, p. 191.

79.- *Felix*, 6ª part, Cap. II, Obres de R.L., Vol. III, Palma de Mallorca, 1903, p. 155.

80.- *Arbre de Ciència*, 16ª part, II, 16, 1.

81.- *Arbre de Ciència*, 7ª part, de *l'Arbre Qüestional*, III, 9, 4.

82.- *Doctrina pueril*, 80, 4.

83.- *Arbre exemplifical*, VI (*De les flors*), 14, 5.

84.- Agustí d'Hipona: *De civitate Dei*, 4, 4.

paternalment dirigeix al seu fill Domènec, destaca la importància que dóna als treballs manuals o mestrals, que considera de major dignitat –i seguretat– que el fer de burgesos:

Quax tots los hòmens qui són en los mesters... desiyen ésser en estament de burguès e volgren que lurs fills fossen burgesos; e no és en tot lo món negun ofici tant dampnós ne qui tant poch dur... Burgués diriva de los mesters..., cor en primer serà estat son linatge en algun mester, e aurà guanyat tant, que son successor serà burguès. E en lo burguès comensarà a declinar son linatge. E sabs per què? Per ço cor burguès despèn e no guanya, e ha fills, e cascú està ociós, e vol ésser burguès, e la riquesa no pot a tuyt bastar⁸⁵.

En qualsevol cas, val més ésser pobre i honrat, que ric i corrupte:

Mellor cosa es e més val, fill, pobre temorós que ladre rich e orgullós; e mellor cosa es dir de no, que emblar e donar⁸⁶.

Crida l'atenció l'importància que atorga al compliment de la justícia, a la que eleva a raó de ésser i viure, i garantia de salvació:

La final rahó per què és creat e recreat es justícia⁸⁷; Ffill, ama justícia, cor si no ho fas, justícia te jutgarà a sofrir foc perdurable⁸⁸.

O dit d'unaltre manera:

Manament ha Déus fet que hom no fassa ladronisse, cor si hom posseex ço qui hom ha emblat e no ho ret, no pot ésser salvat⁸⁹.

A més d'aquestes pensaments escatològics, hi ha raons pràctiques de felicitat terrenal, perquè l'injustícia i la corrupció no assacien:

Si en aquest món desiges injuriosament diners, possessions, honrament, fill, o algunes altres coses, injúria te farà més

85.- *Doctrina Pueril*, 79, 8.

86.- *Doctrina Pueril*, 19, 8.

87.- *Doctrina Pueril*, 40, 7.

88.- *Doctrina Pueril*, 1, 13.

89.- *Doctrina Pueril*, 19, 1.

*desigar sens negun sadolament*⁹⁰.

Aquí venen uns consells pràctics, sobre la ciència i l'exercici del Dret:

Com sempre, comencen per *rebre* els advocats i els jutges:

*No't dó per consell, fill, que aprenes dret civill, cor pochos són aquels qui bé n veyen usar; e per aço és peril apendre tal sciència, on quax totz aquels qui la aprenghen ne usen mal. Emperò no t desconsayll que n'aprenes, cor grant mèrit n'auràs si bé n vols usar...*⁹¹.

Sobre tot, es salven els advocats d'ofici, o *de pobres*:

*E si tu aprenes dret per mantenir los pobres qui no an què donen als avocats, maravellosament seràs agradable a les gents e a Déu*⁹².

I, en quant als jutges, *si tu és jutga, guarda't que no corrompes ton enteniment per pendre servey, ni si vols ésser jutgat a dret, no corrompes al jutge son enteniment per dons ne per prechs*⁹³.

La proclamació dels vertaders valors.- És impressionant la quantitat i número de vegades i indrets en els que Llull es refereix al *franch albitre*, és a dir, la llibertat. I tant la considera, que arriba a proclamar que *... negú no devia esperar que Déus li'n forças son franch albitre*⁹⁴, perquè Déus *no pot, ne deu (!), ne vol constrenyer en hom franca volentat*⁹⁵.

Però, naturalment, la llibertat no és per fer qualsevol cosa, sinò *amant ordenament e egualtat e dretura e vertut* i, si l'homo s'allunya d'aquests ordre, igualtat, dret i virtut, *adoncs aquella libertat e franquetat que hom ama es falsament amada e desijada*⁹⁶. La autèntica llibertat serà sempre *serva de la veritat*⁹⁷.

La vertadera riquesa.- La ciència, l'enteniment i la prudència són superiors als bens materials: *Amable fill, major do dóna lo Sant Esperit a*

90.- *Doctrina Pueril*, 40, 6.

91.- *Doctrina Pueril*, 76, 7.

92.- *ibid.*

93.- *Doctrina Pueril*, 55, 9.

94.- *Blanquerna*, 4, 85.

95.- *Fèlix*, 8ª part, 23.

96.- *Libre de Contemplacio*, 297, 3.

97.- Cf. *Libre de Contemplacio*, 162, 28.

*home com li dóna elevat e exalsat enteniment, que no fa com li dóna castells ne villes ne ciutats ne regnatz*⁹⁸.

Del treball ja n'hem parlat, però no estarà de més recordar que *los hòmens rics qui no fan fer a son fill o a ssa filla alguna cosa e nodrexen-los a ociositat... per açò, fill, esdevenen los fills dels rics hòmens mal nodrits, e són pererosos, flacs, niscis e inichs, e malmeten ço que lus lexa*...⁹⁹.

Després d'aquestes consideracions, no ha de estranyar que Llull proclamí obertament la igualtat en dignitat de tots els hòmens:

- els rics no són superiors als pobres, més bé al contrari: *ço que natura pert en los infants dels rics hòmens, guanya en los infants fills dels hòmens pobres*¹⁰⁰.
- tampoc el serf és inferior en dignitat a son senyor¹⁰¹.
- totes les persones, sigui quina sigui la seva raça, són iguals, perquè tots som germans: *tuit som nats e exits de Adam e de Eva... Com los uns homens sien grans e los altres pocs e los uns sien blancs e ls altres sien negres, per tot assò no es significat que siam venguts de diverses comensaments... tota la especia humana es una en natura sensual sens diversitat natural de forma ni de materia*¹⁰².
- Finalment, ni tan sols el rei és superior als altres: *Lo rey, per senyoria, per sa força, bellea, saviea, poder, justícia, e axí de les altres coses, no és pus prop a essència humana que l home qui és de leja figura e qui és son vassall e és home pobre e de poch poder, saber*¹⁰³.
- Per aquest motiu, ha d'esser rei el qui tengui més mèrit, no solament per la circumstància de ser fill de rei. Així resulta de la resposta que el rei dóna a la reina, quan aquesta es preocupava pel fet de no tenir fills:

Regina, la raho porque jo son en officí de rey, no es per ço que haja fill qui sia rey, ans es per ço que regne com a rey, e que tenga justícia e pau en ma terra... Per aço, per ventura si jo havia fill qui fos rey apres ma mort, e aquell rey

98.- *Doctrina Pueril*, 31, 4.

99.- *Doctrina Pueril*, 91, 15.

100.- *Doctrina Pueril*, 91, 13.

101.- *Ars Juris*, Pars Tertia (*De quaestionibus*), 27.

102.- *Libre de Contemplacio*, 248, 4-6.

103.- *Blanquerna*, Vol. III, Ed. *Barcino*, Barcelona, 1954.

*era mal acostumat e no regnava com a rey, faria molt de mal... e per aço Deus, qui es savi en totes coses, ordena com apres ma mort sia tal rey que sia digne de esser rey, e seguesca la fin perque hom es en officí de rey*¹⁰⁴.

Els remeis dràstics contra la corrupció.- Fins ara ens hem referit a les solucions *internes* dels sistemes corruptes. Però Llull avança més. Una primera sortida és, senzillament, que el mal rei sigui depositat per el seu poble.

El fonament d'aquesta variant del clàssic **dret de resistència**, radica en què el rei basa tota la seva autoritat en dues columnes: la primera és la espasa, es a dir, el poder, però aquest té l'origen en la voluntat del poble, doctrina que Llull exposa àmpliament en el *Fèlix*¹⁰⁵. Es per aquest motiu que el rei és *subditus multis*¹⁰⁶, i, si el rei oblida els seus deures vers el seu poble, com que aquest darrer no està obligat a aguantar-lo (*quidam rex erat valde iniurosus. Modo quaeritur: Utrum populus teneatur ipsum habere pro rege?*¹⁰⁷), arribarà moment en què el poble mateix *desira esser en senyoria de altre rey, per ço car molt es perillosa cosa subjugacio de poble qui sia sotsmes a rey injurios, iros e traydor*¹⁰⁸. De manera que el rei *deu tembre son poble per ço que no faça ofensa a l'amor que li ha son poble, car gran injúria fa príncep a l'amor de son poble com fa contra ell falliment e engan*¹⁰⁹. I si no ho fa, l'història s'acabarà prest: *De malea de princep neix malea de poble, e de malea de poble neix noveyletat de princep*¹¹⁰, perquè *ninguna gran servitut és durable*¹¹¹. Més clar, aigua.

Com no sempre bastaran els remeis *casolans*, Llull va preveure no res menys que la **Societat de Nacions**, avui *Organització de les Nacions Unides*:

*L apostoli (és a dir, el Papa) tractà com una vegada l any cada potestat vengués a un loc segur on fossen totes les potestats, e que segons forma de capítol, que s tractàs amiatat e correcció dels uns als altres, e puniment de moneda fos en aquells qui no volrien estar a dita dels difinidors del capítol*¹¹².

104.- *Fèlix*, 1ª part. Cap. VI.

105.- *Vegeu Fèlix*, 7ª part, Cap. Primer, *passim*.

106.- *Liber Proverbiorum*, 1, 94, 16.

107.- *Ars de Iure*, II, B, 408.

108.- *Fèlix*, 7ª part, Cap. VI.

109.- *Arbre de Ciència*, 7ª part, 4, 3.

110.- *Libre de Mil Proverbis*, 3, 11.

111.- *Arbre exemplifical*, 4, 9, 4.

112.- *Blanquerna*, 95, 5.

Finale con brio.

Fa anys que em vaig convèncer de que els dos grans enemics de l'estat, de la democràcia i de la societat són, en els temps actuals, la corrupció i la droga. Crec que són adients unes reflexions que venen de dos grans referents morals contemporanis.

El primer, Sant Joan Pau II, que va deixar escrit:

*Cuando se disgrega el tejido moral de una nación, hay que temer cualquier cosa*¹¹³.

I el segon, l'actual Papa Francesc, del qui he llegit les coses més fortes i clares contra la corrupció, política, empresarial i eclesiàstica:

En los periódicos lo leemos muchas veces: ¡Ah!, han llevado al tribunal a ese político que se ha enriquecido mágicamente, como el jefe de esa empresa que se ha enriquecido mágicamente, es decir, explotando a sus trabajadores. Se habla mucho de un prelado que se ha enriquecido demasiado y ha dejado su deber pastoral para cuidar de su poder. Así los corruptos políticos, los corruptos de los negocios y los corruptos eclesiásticos. Los hay por todas partes.

(.../...)

¿Quién paga la corrupción? en realidad, la paga el pobre.

Si hablamos de los corruptos políticos o de los corruptos económicos, ¿quién paga esto? Pagan los hospitales sin medicinas, los enfermos que no reciben atención, los niños sin educación...

.../...

Cuando uno entra en el camino de la corrupción, quita la vida, usurpa y se vende.

El corrupto... es como si dejara de ser una persona para volverse mercancía, o sea, se compra y se vende.

El corrupto irrita a Dios y hace pecar al pueblo... escandaliza a la sociedad, escandaliza al pueblo de Dios.

113.- Joan Pau II: *Carta Apostòlica amb motiu del 50è aniversari del començament de la Segona Guerra Mundial*, 27-8-1989, n. 11.

El corrupto se vende para hacer el mal, pero él no lo sabe: él cree que se vende para tener más dinero, más poder, pero en realidad, se vende para hacer el mal ...

Cuando leemos en los diarios que éste es un corrupto, que aquél es un corrupto, que ha hecho tal acto de corrupción y que el soborno va aquí o allá... nuestro deber es pedir perdón por ellos y que el Señor les dé la gracia de arrepentirse, que no mueran con el corazón corrupto¹¹⁴.

Hem parlat de corrupció i de regeneració. Pens que les darreres paraules que acabam d'esmentar ho diuen tot: *cor corrupte*. Qualsevol remei de la corrupció ha de passar per una conversió del cor; no són, ni seran mai suficients les mesures coactives. Sempre serà necessària una revolució espiritual, una volta als valors que constitueixen la dignitat de la persona, *sustància individual de naturalesa racional*¹¹⁵, lliure, i per això, ésser moral.

He dit. Moltes gràcies a tots.

114.- Papa Francesc: *Homilies* a Santa Marta, Roma, 16 i 17 de juny de 2014.

115.- *Naturæ rationalis individua substantia*, Boeci *De persona et duabus naturis*, c. II.